

פרשת ויגש – אָנִי יוֹסֵף הַעוֹד אָבִי חֵי- הַיְבֵטִים שׁוֹנִים סביב התגלותו של יוסף

א. פתיחה

עלילת סיפור יחסי יוסף ואחיו נקלעת למפנה מפתיע, עם התגלותו של יוסף לאחיו. דווקא כשהיה נראה שיוסף מבקש גט כריתות לעולמים מאחיו תוך שהוא מצליח לשים את ידו על בנימין, הוא חושף את זהותו, והכל בא על מקומו בשלום.

דווקא בשל המפנה המפתיע, מתעוררת מאליה השאלה: מה ראה יוסף דווקא כעת לבצע תפנית חדה זו?

לשאלה זו הוצעו מספר תשובות, שבמקורן באו לענות על הצד השני של הקושי בהתנהלותו של יוסף - מדוע לא התוודע יוסף לאחיו עד כה? ובניסוח אחר: מדוע לא ניסה יוסף להודיע לאביו שהוא נותר בחיים?

השאלה השניה הועלתה לראשונה על ידי הרמב"ן (בראשית מ"ב, ט') תוך שהוא מתרץ את התנהלותו של יוסף בכך שביקש להמתין עד שחלומותיו יתגשמו ואחיו ישתחוּ לו.

אולם, המפרשים לדורותיהם התקשו לעכל הסבר שכזה, והציעו חלופות משלהם. האברבנאל (בראשית מ"ב, השאלה הרביעית) ואחרים הציעו, שיוסף ביקש לבדוק האם נותרה טינה בליבם על אחיו, בהיותו בנה של רחל אשת אביהם האהובה. לאחר שנוכח לדעת שהם מוכנים למסור את עצמם על חירותו, הבין שהתחרטו על מעשיהם. מכיוון ששבו בתשובה שלמה, הרשה יוסף לעצמו להתגלות אליהם.

הצד השווה בהסברים אלו הוא, שעד הרגע בו התגלה יוסף, הוא ניהל תכנית מחושבת בקור רוח ורק משעה שזו התגשמה, החליט להתגלות לאחיו.

כנגד תפישה זו יצא הרב יואל בן נון¹. לדעתו, החלומות כבר התקיימו קודם לכן. בנוסף, בנאומו של יהודה כובד המשקל מוטל על ערבותו כלפי אביו ומצבו הנפשי, ואין בכך הוכחה כי יחסם לבנימין השתנה. הוא אף מצביע על כך, שמרוצת הפסוקים מותירה את הרושם שהמהלך היה ספונטאני מצדו של יוסף, ולכן לא היווה חלק מתכנון מוקדם שהתגשם. ברצוננו להצדיק מבט זה על התגלותו של יוסף, מנקודת מבט נוספת.

ב. וַיִּשְׁלַחֵנִי אֱ-לֹהִים לְפָנֶיכֶם לְשׁוּם לָכֶם שְׂאֲרִית בְּאֶרֶץ

עם חשיפת זהותו, פורש יוסף את נקודת מבטו על מהלך האירועים עד כה:

"וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו אָנִי יוֹסֵף הַעוֹד אָבִי חֵי וְלֹא יָקְלוּ אָחָיו לְעֵנֹת אֶתוֹ כִּי נִבְהָלוּ מִפְּנֵי: וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו גִּשׁוּ נָא אֵלַי וַיִּגְשׁוּ וַיֹּאמֶר אָנִי יוֹסֵף אָחֵיכֶם אֲשֶׁר מְכַרְתֶּם אֹתִי מִצְרַיִם: וְעַתָּה אֵל תַּעֲצְבוּ וְאֵל יָחַר בְּעֵינֵיכֶם כִּי מְכַרְתֶּם אֹתִי הֲנֵה כִּי לְמַחִיָּה שְׁלַחְנִי אֱ-לֹהִים לְפָנֶיכֶם: כִּי זֶה שְׁנַתִּים הָרַעַב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ וְעוֹד חֲמֵשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר אֵין חֲרִישׁ וְקָצִיר: וַיִּשְׁלַחֵנִי אֱ-לֹהִים לְפָנֶיכֶם לְשׁוּם לָכֶם שְׂאֲרִית בְּאֶרֶץ וְלִהְיוֹת לָכֶם לְפָלִיטָה גְדֹלָה: וְעַתָּה לֹא אֶתֶם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי הֲנֵה כִּי הֲאֵ-לֵהִים וַיִּשְׁיַמְנִי לְאָב לְפָרְעָה וְלֶאֱדוֹן לְכָל בְּיַתּוֹ וּמִשַׁל בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם... וַיַּפֵּל עַל צַוְאָרֵי בְנֵימִן אָחָיו וַיִּבְכֶּה וּבְנֵימִן בָּכָה עַל צַוְאָרֵי: וַיִּנְשֶׁק לְכָל אָחָיו וַיִּבְכֶּה עֲלֵהֶם וְאַחֲרָי כֵן דִּבְרוּ אָחָיו אֹתוֹ"

(בראשית מ"ה, ג'-ט"ו)

יוסף מסמן כמטרה לנאומו את ההקלה על תחושתם הקשה של אחיו, מאחר שמכרוהו. ההקלה נובעת מכך שבסופו של דבר מתברר שכל המהלך היה חלק מתכנית א-לוהית, שמטרתה להיטיב לכולם. בתום הנאום הוא מתחבק עם בנימין ולאחריו עם אחיו, ונראה שהצליח להפיג את הבהלה שאחזה באחיו עם היחשפו אליהם.

אמנם, בסוף הספר אנו קוראים על מהלך שמערער את תחושתנו זו:

"וַיָּרְאוּ אָחֵי יוֹסֵף כִּי מֵת אָבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יִשְׁטְמֵנוּ יוֹסֵף וְהָשִׁב יָשִׁיב לָנוּ אֶת כָּל הָרְעָה אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ אֹתוֹ" (שם נ', ט"ו)

ללא סיבה נראית לעין, אחי יוסף חשים פחד דווקא כעת מנקמתו של יוסף.

המדרשים, ובעקבותיהם המפרשים, נקטו בשתי דרכים מרכזיות, לביאור מסקנתם של אחי יוסף.

הדרך הראשונה היא זו של "מדרש אגדה", שאותו ציטט רש"י. לדרך זו, יחסו של יוסף כלפי האחים השתנה באופן מעשי לאחר מיתת אביו:

"ויראו אחי יוסף כי מת אביהם. ומה ראו, ראו שפירש מהם, שכל זמן שהיה יעקב אביהם קיים, היה אוכל עמהם והם עמו, וכיון שמת פירש מהם. מיד שלחו אל יוסף כה תאמרו ליוסף' אנא שא נא וגו' "

(מדרש אגדה בראשית נ', ט"ו)

הדרך השנייה היא זו של מדרש שכל טוב:

1 'הפילוג והאחדות': כפל הטעות והלם הגילוי, מפני מה לא שלח יוסף (שליח) אל אביו? מגדים גיליון א', עמודים 20-31. הצעתו החילופית לפתרון העניין קבלה חיזוק מדברי שפ"ן הסופר בהשמטותיו לירושלמי (צוטטו על ידי יעקב שפיגל, מגדים ה', עמודים 94-93)

שהתמקד במשפחת יעקב. מינויו לשליט מצרים מתפרש אף הוא לאור התכנית הא-לוהית להצלתם. אך במהלך תשובתו לאחיו לאחר מות אביהם, תיאור הדברים שונה לחלוטין ובמידה מסוימת אף הפוך. בראש ובראשונה, יוסף מציין את אשמתם של אחיו. אמנם הוא יודע לומר שלמרות שהם חשבו עליו רעה ה' הפך מחשבתם לטובה, אך טובה זו הינה החייאת העם המצרי בהמוניו. מכוח המהלך הא-לוהי להבטחת כלכלתם של העם המצרי, ייחוו אף אחיו מהספקת צרכיהם בידי יוסף, שיש בידו היכולת לכך. אם כן, מטרת המהלך הא-לוהי מתמקדת במצרים, אלא שלמשפחתו ניתנת ההזדמנות ליהנות מטוב מצרים. בעוד בשעת חשיפת זהותו הוא טען להיפך. הוא טען שהמהלך נועד להחיות את משפחתו, ומכוח המהלך הזה יכולים אף תושבי מצרים לשרוד את הרעב.

ד. וַיֵּרְאוּ אָחֵי יוֹסֵף כִּי מֵת אָבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יִשְׁטַמְנוּ יוֹסֵף

כעת ננסה לענות על השאלה שהזכרנו, בדבר הגורם לאחי יוסף לחשוש מנקמתו לאחר פטירת אביהם. יתכן שהשוני בין ניתוחיו של יוסף להשתלשלות העניינים תוביל אותנו לתשובה. על פניו, נראה כי ניתוחו השני של יוסף, בעת אחיו משחרים לפתחו, תואם הרבה יותר את פני המציאות. הוא אמנם מודע לחטאם של אחיו כלפיו ולמרות זאת הוא יודע לאמוד את מעשיהם בראייה כוללת למפרע, לאור התוצאות שהסב מהלך זה. בהתאם לכך, הוא מגדיר את מטרת המהלך בצורה מציאותית ושקולה, בתור החייאת תושבי מצרים. בעת התגלותו, היה נדמה שהוא מצייר את המציאות בכוונה בצורה שתהלוך את מידותיהם של אחיו. מדבריו עולה שכל המהלך, על כל הסבל שנגרם לו אישית נעשה למען הצלתם, והדבר כעת נראה לו מוצדק. בליבם של אחיו, השומעים את הדברים בפה פעור מפיו של זה שהתעלל בהם עד לפני רגע קט, יתכן לשער את המהלך הבא. בשעת אמירת הדברים הם אכן גרמו לקירוב גדול בין האחים. אך יתכן שבמבט מפוכח על תוכנם לאחר זמן, דווקא עלה חשש בליבם. המהפך המפתיע ביחסו אליהם, והניתוח הקיצוני שנקט בפרשנות מהלך האירועים, יכול היה להביא אותם לחשוב שניתוחו האופטימי את המציאות לא היה אלא חלק מפרץ הרגשות שליווה את המעמד. שהרי, במבחן המציאות דבריו נראים וורודים מדי, ותלושים קמעא. אמנם, מעולם לא הייתה להם ההזדמנות להבהיר עמו את העניין ואולי גם היה להם נוח כך. בכל אופן, יתכן שדווקא תוכנם המוגזם של הדברים החמים שנשא בעת חשיפת זהותו היוו בשבילם מקור לדאגה, שצפה על פני השטח עם פטירת אביו.

"ויראו אחי יוסף כי מת אביהם. כלומר שניטלה אימתו מעל יוסף: ויאמרו לו ישטמנו יוסף. מה ראו לומר כך? אלא בחזירתן מחברון היו עוברין דרך שכם לדותן, נטה יוסף מעל מרכבתו והציץ בבור שהשליכו בו אחיו ונתאנח, כשראו אחיו את זאת, אמרו עדיין השטמה בלבך"

(שכל טוב בראשית נ', ט"ו)²

חסרונם של שתי הדרכים הללו ברור: הן מסתמכות על פרטים שאינם נרמזים בכתוב. מצד שני, הכתוב אכן לא מפרט מה היה הבסיס לחששם של האחים מיוסף. העובדה היחידה שהכתוב מנדב הינה שחשש זה צף מעל השטח עם פטירת אביהם. מכאן עלינו להבין, שהחשש היה שם תמיד מתחת לפני השטח, אלא שכעת נהיה מוחשי יותר. כעת עלינו להבין, האם יכול היה להיות בסיס לחששם של האחים, כאשר היה נראה לעין שיחסם של יוסף אליהם היה חם ביותר, והוא אכן אימץ לעצמו מבט סלחני.

ג. וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה

בעקבות חששם של האחים, הם בודים מליבם צוואה בשם אביהם המבקשת מיוסף לשמור על שלמות המשפחה ולא להתנקם בהם. לשמע דבריהם יוסף פורץ בבכי ועונה להם כך:

"וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף אֵל תִּירְאוּ כִּי הִתַּחַת אֲ-לֵהִים אֲנִי: וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה אֲ-לֵהִים חֲשַׁבָה לְטֹבָה לְמַעַן עֲשֶׂה כִּיּוֹם הַזֶּה לְהַחֲיִיתָ עִם רַב: וְעַתָּה אֵל תִּירְאוּ אֲנֹכִי אֲכַלְכֵּל אֶתְכֶם וְאֶת טַפְכֶם וַיְנַחֵם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עַל לִבָּם"

(בראשית נ', י"ט-כ"א)

אם ניטיב להאזין לדברים הנאמרים בהזדמנות זו, נגלה כי הם שונים באופן משמעותי מניתוח האירועים שפרש בפניהם יוסף בשעה שחשף את זהותו:

"וְעַתָּה אֵל תִּעַצְבוּ וְאֵל יַחַר בְּעֵינֵיכֶם כִּי מִכְרַתֶּם אֶתִּי הֲנֵה כִּי לְמַחֲיָה שָׁלַחֲנִי אֲ-לֵהִים לְפָנֶיכֶם: כִּי זֶה שְׁנַתִּים הֶרְעַב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ וְעוֹד חָמֵשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר אֵין חֲרִישׁ וְקָצִיר: וַיִּשְׁלַחֲנִי אֲ-לֵהִים לְפָנֶיכֶם לְשׁוֹם לָכֶם שְׂאֵרִית בְּאָרֶץ וּלְהַחֲיִיתָ לָכֶם לְפָלִיטָה גְדֹלָה: וְעַתָּה לֹא אֶתֶם שָׁלַחְתֶּם אֶתִּי הֲנֵה כִּי הָאֲ-לֵהִים וַיְשִׁימֵנִי לְאָב לְפָרְעָה וּלְאֲדוֹן לְכָל בֵּיתוֹ וּמִשָּׁל בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם" (שם מ"ה, ה'-ח')

בשעה שהתגלה יוסף, הוא מנקה את אחיו מכל אשמה. הוא רק מזכיר את העובדה שמכרו אותו, אך מיד מפרש אותה כחלק מהמהלך הא-לוהי. יתירה מזו, אותו מהלך א-לוהי, שהמכירה היוותה חלק ממנו, נעשה מתוך מטרה למען הצלת משפחתם שלהם ולשום להם שארית בארץ. תושבי מצרים אינם נזכרים כלל, והם כביכול התפאורה למהלך א-לוהי זה,

"וַיֵּרְאוּ אֶחָי יוֹסֵף כִּי מֵת אָבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יִשְׁטַמְנוּ יוֹסֵף וְהַשֵּׁב יָשִׁיב לָנוּ אֶת כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ אֹתוֹ: וַיִּצְווּ אֶל יוֹסֵף לֵאמֹר אֲבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר: כֹּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אֲנָא שָׂא נָא פֶשַׁע אֲחִיךָ וְחִטָּאתָם כִּי רָעָה גָּמְלוּךָ וְעַתָּה שָׂא נָא לִפְשָׁע עֲבַדֵי אֱלֹהֵי אֲבִיךָ וַיִּבְךְּ יוֹסֵף בְּדַבְרָם אֱלֹהֵי: וַיֵּלְכוּ גַם אֶחָיו וַיִּפְּלוּ לִפְנֵי וַיֹּאמְרוּ הֲנֵנוּ לְךָ לְעֲבָדִים" (שם נ', ט"ו-ל"ח)

אנו רואים את האחים נופלים על פניהם ומצהירים 'הננו לך לעבדים', בעוד מן העבר השני, יוסף מגיע לידי בכי בראותו את התנהלותם.
כעת, עלינו לתור אחר משמעות הדמיון בין הסיטואציות.

1. השמש והירח אחד עשר כוכבים משתחווים לי

לפני שנים רבות בארץ כנען, החל יוסף לפרוס בפני אחיו את חלומותיו, והצליח להעלות עליו את חמתם:

"וַיִּחְלֹם יוֹסֵף חֲלוֹם וַיִּגְדַּל לְאָחָיו וַיֹּסֶפּוּ עוֹד שָׁנָא אֹתוֹ: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׁמְעוּ נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חֲלַמְתִּי: וְהִנֵּה אֲנִי חֹנֵן מְאֹלָמִים אֲלֵמִים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה קָמָה אֲלַמְתִּי וְגַם נִצְבָה וְהִנֵּה תִסְבֶּינָה אֲלַמְתֵיכֶם וְתִשְׁתַּחֲוּוּן לְאֲלַמְתִּי: וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֶחָיו הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עֲלֵינוּ אִם מְשׁוּל תִּמְשַׁל בָּנוּ וַיֹּסֶפּוּ עוֹד שָׁנָא אֹתוֹ עַל חֲלַמְתּוֹ וְעַל דְּבָרָיו: וַיִּחְלֹם עוֹד חֲלוֹם אַחַר וַיֹּסֶפֶר אֹתוֹ לְאָחָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה חֲלַמְתִּי חֲלוֹם עוֹד וְהִנֵּה הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאֶחָד עֶשֶׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי: וַיֹּסֶפֶר אֶל אָבִיו וְאֶל אָחָיו וַיִּגְעַר בּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חֲלַמְתָּ הַבּוֹא נְבוֹא אֲנִי וְאִמְךָ וְאֲחִיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אֲרָצָה: וַיִּקְנְאוּ בּוֹ אֶחָיו וְאָבִיו שָׁמַר אֶת הַדְּבָר" (שם ל"ז, ה'-ל"א)

ההמשך ידוע, ודרכי האחים נפרדות למשך שנים. לאחר תקופה ארוכה, לפתע הם נפגשים שוב. הפעם יוסף הוא השליט והם באים לשבור אוכל. עם הופעתם לפניו, הכתוב חושף את הזיכרונות המציפים את מחשבותיו:

"וַיֹּסֵף הוּא הַשְּׁלֵיט עַל הָאָרֶץ הוּא הַמְּשַׁבֵּיר לְכָל עַם הָאָרֶץ וַיִּבְאוּ אֶחָי יוֹסֵף וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לוֹ אַפְּסִים אֲרָצָה: וַיֵּרָא יוֹסֵף אֶת אֶחָיו וַיִּכְרַם וַיִּתְנַכַּר אֲלֵיהֶם וַיִּדְבַּר אֲתָם קִשׁוֹת וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֵאִן בָּאתֶם וַיֹּאמְרוּ מֵאָרֶץ כְּנָעַן לְשִׁבַּר אָכַל: וַיִּכַּר יוֹסֵף אֶת אֶחָיו וְהֵם לֹא הִכְרָהוּ: וַיַּזְכֵּר יוֹסֵף אֶת הַחֲלָמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מְרַגְלִים אַתֶּם לְרָאוֹת אֶת עֲרֹת הָאָרֶץ בְּאֵתָם" (שם מ"ב, ו'-ט')

מאזכור החלומות בשלב זה, נראה היה שיוסף ראה בנעשה לפניו את התגשמותם. ברם, האם צדק יוסף בניתוחו? הלא האחים לא השתחוו ליוסף אלא למשנה למלך מצרים?!

נראה, שחלומותיו של יוסף מתגשמים רק בפסקה המסיימת את הספר. עת האחים באים להתוודות על חטאם ליוסף, כשהם מודעים לזהותו האמתית ואז

הראייה לדבר, הינה דווקא הנאום המתוקן שנשא יוסף. בדבריו הוא הוכיח את חששם, שאכן הנאום הקודם היה רחוק מהמציאות. מסתבר שגם הוא חשב שוב על הדברים. אלא, שמעלתו התגלתה בכך, שלמרות שעבר שוב על הדברים באופן קר ושקול, עדיין נותר במסקנתו שאין בליבו טינה לאחיו, למרות מה שעוללו לו.

ממרוצת הדברים נלמד לעניין מה שפתחנו בו. מהשוואת ניתוחי יוסף לאירועים אכן עולה כמו שטען הרב יואל בן נון. הנאום שנשא יוסף בהתגלותו לאחיו היה ספונטאני ולא מחושב, כיוון שנאמר מתוך פרץ רגשות, בשעה שיוסף קרס אל מול אחיו המתחננים על אחיהם ואביהם. קריסה רגשית זו היא שהעלתה את חששם, שמא היא יפה לשעתה ולא תעמוד להם לעתיד לבוא.

ה. אֲנִי יוֹסֵף הַעוֹד אֲבִי חַיִּים

כעת נבקש להרחיב את מבטנו ולהביט ממעוף הציפור על שתי הסיטואציות בהן נאמרו הנאומים שהשווינו ביניהם.

ראשית, קיים דמיון לשוני בין הנאומים, היות ויוסף משתמש במטבעות לשון דומים: "להחיות לכם" (שם מ"ה, ז') ו"להחיות עם רב" (שם נ', כ'). בנוסף, נמצא דפוסי התנהגות זהים הן ביחס ליוסף והן ביחס לאחיו. קודם שהתוודע יוסף לאחיו הכתוב מצייר כך את זירת ההתרחשות:

"הַבֶּקֶר אֹר וְהָאֲנָשִׁים שָׁלְחוּ הַמָּה וְחִמְרֵיהֶם: הֵם יֵצְאוּ אֶת הָעִיר לֹא הִרְחִיקוּ וַיֹּסֵף אָמַר לְאֲשֶׁר עַל בֵּיתוֹ קוּם רֹדֵף אַחֲרֵי הָאֲנָשִׁים וְהַשְׂגֵתָם וְאִמְרַת אֲלֵיהֶם לְמָה שְׁלַמְתֶּם רָעָה תַחַת טוֹבָה... וַיִּשְׁגֹּם וַיִּדְבַּר אֲלֵיהֶם אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה... וַיַּחֲפֹשׂ בְּגֹדוֹל הַחַל וּבִקְטָן כְּלָה וַיִּמְצָא הַגְּבִיעַ בְּאִמְתַּחַת בְּנִימָן... וַיָּבֵא יְהוּדָה וְאָחָיו בֵּיתָה יוֹסֵף וְהוּא עוֹדְנוֹ שָׁם וַיִּפְּלוּ לִפְנֵי אֲרָצָה: וַיֹּאמֶר לָהֶם יוֹסֵף מָה הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם... וַיֹּאמֶר יְהוּדָה... הֲאֵלֵהֶם מִצָּא אֶת עוֹן עֲבָדֶיךָ הֲנֵנוּ עֲבָדִים לְאֹדְנֵי גַם אֲנַחְנוּ גַם אֲשֶׁר נִמְצָא הַגְּבִיעַ בְּיָדוֹ... וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה וַיֹּאמֶר בִּי אֹדְנֵי יְדָבָר נָא עֲבָדְךָ דָּבָר בְּאֲזִנֵי אֹדְנֵי וְאֵל יָחַר אַפְךָ בְּעַבְדְּךָ כִּי כִמּוֹד כְּפָרְעָה... וְלֹא יָכַל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק לְכָל הַנּוֹצְבִים עָלָיו וַיִּקְרָא הוֹצִיאוּ כָל אִישׁ מֵעָלָי וְלֹא עָמַד אִישׁ אִתּוֹ בְּהִתְוַדַּע יוֹסֵף אֶל אֶחָיו: וַיִּתֵּן אֶת קְלוֹ בְּבִכֵי וַיִּשְׁמְעוּ מִצְרַיִם וַיִּשְׁמַע בֵּית פְּרָעָה" (שם מ"ד, ג'-מ"ה, ב')

בפעם השנייה שפתחו האחים את הנושא, נגלה להפתעתנו שהתנהגות הצדדים זהה:

3 חלק זה של השיעור מבוסס על הנספח למאמרי "העז והענווה - בין ראובן ליהודה". פורסם ב"מגדים" גיליון לה' (עמודים 31-32).

משתחוים בפניו, או אז התגשם החלום. אולם, השתחויה זו באה על רקע של חשד שווא. הם חשדו את יוסף שיש לו כוונה להרע להם, ולא היא. מעולם לא תכנן יוסף להתנקם בהם על מה שעוללו לו. האחים כאן טעו במה שייחסו ליוסף.

על רקע זה נבין את כוונת התורה בהקבלה לסיטואציה הקודמת, בה יוסף מטיל מורא על אחיו כשהוא מבקש להוציא מידם את בנימין. נראה שכאן התנהלותו המאיימת היא לשווא, שהרי הם כבר ניחמו על מכירתו, והוא יודע זאת. המקרא מבקש לרמוז בהקבלה, כי כאן יוסף הוא זה שטעה:

”וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו אָבֵל אֲשֶׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אָחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְּנוּ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמַעְנוּ עַל כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת... וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי שָׁמַע יוֹסֵף כִּי הִמְלִיץ בֵּינָתָם”

(שם מ"ב, כ"א-כ"ד)

אם כן, המקרא מבקש לרמוז על רקע ההקבלה בין התמונות כי במבט מסוים, סיפור יוסף ואחיו מתאפיין בדרמה של טעויות. האחים טעו בחשד שווא ביוסף, בעוד יוסף טעה בכך שמשך לזמן ממושך את יחסו המתנכר. היה עליו לחדול מכך עוד קודם, ולחסוך מכולם, ובמיוחד מאביו, צער מיותר.

כך יוצא שלטענתנו, אחרי כל תירוץ המפרשים לפשר התנהלותו של יוסף שלא הודיע לאביו על היותו חי, מבקש המקרא לרמוז שנותרת העובדה בעינה שטעה בנקודה זו.

המקרא יוצר הקבלה בין הפרשייה בסוף הספר בה מתגשמים חלומותיו של יוסף לפרשיית חשיפת זהותו – כיוון שהיא אמורה להחליף אותה. האווירה החמה והערכה ההדדית שגילו האחים זה לזה במהלך בקשת המחילה הייתה צריכה להחליף את היחס הנוקשה והאכזר בעת השתחווי ליוסף בתחינתם לחון את בנימין. לו היו האחים משני עברי המתרס מוכנים לתת יותר אמון זה בזה, הרי שהיה נמנע צער רב משני הצדדים.

כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב גד אלדד התשע"ח
עורך: אורי יעקב בירן
בית המדרש הווירטואלי
מיסודו של
The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash
האתר בעברית: www.vbm.etzion.org.il
האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
דוא"ל: office@etzion.org.il